

KOC SIS CSABA

A VÉR SZAGA

Apám megátkozott. Suhanckoromban. Azt mondta, rongy vagyok. Öt-ször annyi időt kellene eltöltenem Szibériában, mint neki. Akkor talán megbecsülném magamat. Mit tudtam én akkor, hol van Krasznnojarszk, amit apám szajkózott mindig, ha felöntött a garatra. Fél évszázad. Valahol a messze idegenben. Még kimondani is sok. Állandó üldöztetés közepette. Mordvinföldön és Szibériában. Azt hittem, itt szenderülök majd öröklétre.

Csak nemrég változott meg minden, amikor új személyi igazolványt kaptam. Abba már nem került bele a „rendkívül veszélyes egyén” bejegyzés. Értetlenül forgattam az új okmányt, az ismeretlen címerrel A hivatalnok mondta, most már nyugodtan utazhatok bárhová. Utazhatok! Csak a fiatalságom elrabolt, ellopott, meggyalázott éveit nem kapom vissza sohasem.

Krasznnojarszk, oroszul *Красноярск*: város Oroszországban. Csehov Szibéria leggyönyörűbb városának tartotta. A fagyos szépség. Hosszú, hideg telek és rövid nyár. Annyira rövid, felmelegedni sem tudsz, és máris érkezik a fagy. A folyó jégtáblái hozzák a tavaszt. Nem sok örömet leltem az évszakokban, a családom volt az egyetlen támaszom. A feleséggel, majd a lányommal töltött közös karácsonyok. A lányom mondta végül ki: „Apa, te magyar vagy, menjünk haza!” Így mondta. Pedig sose járt Kárpátalján. Csak Moszkvában, ott is csak egyszer. Szerencsére tud magyarul. Megtanítottam neki a nyelvet, jobban beszélt, mint az anyja. Ez volt a mi kis titkunk. Nemcsak beszélni tudott, de érezni is. Magyarul. Ebben segített egy orvos is. Barátunk. Ő is száműzött. Hívtam, jöjjön ő is. Nem engedik. Itt fog meghalni. Mikor fiatal volt, megszökött a hadifogságból. Most már öreg. Itt fog meghalni. Sokszor eszembe jutnak a történetei. Ő mesélt legtöbbit a második világhégeről. Az elsőről meg apám. Remélem, a lányom sohasem fogja megtudni, mi az a háború.

Apámról azt tartottam, nem tud uralkodni az ösztönein. Egy farkasba is több emberség szorult, mint belé. Az elmúlt ötven évben azonban néha magam is úgy éreztem, farkaskölyök vagyok, akit ha sarokba szorítanak, támad. Aztán róka ösztönökkel ruházott fel a sors. Rájöttem, az esztelen támadás nem vezet mindig jóra. Megalkudni azonban sohasem tudtam, de sokszor kellett színlelni a túlélésért. Lehet, ez ellentmondásnak tűnik, de nekem nem

az. Én ezt megéltem. Aztán az apró mozaikdarabkákból apám élete is nyitott könyvvé vált előttem. Egy idő után már nem tudtam rá haragudni. Ő is megszenvedte a magát. A felnőtt fejjel hozott döntéseimért, a szenvedéseimért már nem hibáztathattam. Csak a rendszert, amelyben éltem. A rendszert, mely rám telepedett. A rendszert, mely megpróbált agyonnyomni. Nem éreztem, hogy el akar tiporni, csak azt, de azt a nap huszonnégy órájában, reggel ébredéskor, nappal munka közben, és éjjel, ha felriadtam, mennyire parányi vagyok. Egy hangyának is biztonságosabb az élete, mint az enyém.

Van egy kis tárcám fényképekkel, újságkivágásokkal, naplórészletekkel. „*Egy tárcsa, akinek gazdája van.*” Csodálatos módon túlélte a szibériai apokalipszist. Segített abban, hogy olyan eseményeket is felelevenítsek, amely nem velem, hanem apámmal történt. Persze apám tárcájának is története van. Csoda, hogy nem dobtam bele a Tiszába, mikor a kezembeadták. Több mint 2 nap vonatút Moszkváig és utána még egy nap Kárpátaljára, ha csak a hó miatt nem lesz késés valahol. Ötven ember testének és ételének a szaga mellbe vág, mikor felszállok a vonatra Krasznojarszkban, a transzszibériai vasútvonal 4098. kilométerénél, a Jenyiszej partján. Érvényes okmánnyal a zsebemben, érvényes vasúti jeggyel a kezemben. Egy pillanatra nem is hiszem el, de tudom: utoljára voltam itt. Még egyszer nem fogok idejönni. Akkor sem, ha hoznak. Inkább felkötöm magam. Moszkváig lesz idő számba venni a tárcsa tartalmát. Alighogy helyet foglalok, indulunk. A vonat kiszakít a megszokott térből. Lesz idő emlékezni. Eddig is volt. Azokat az emlékeket a reménytelenség szülte, most pedig a félelem és a megbocsátás hozza világra. Vajúdom. Rá se nézek az utasokra. Térben és időben utazom. Éberem.

Apám huszár volt az első világháborúban. Azt mondta, már gyermekkorában bolondult a lovak iránt. Még fiatalember volt, mikor behívták katonának. A háború híre Przemyslben érte utol, a páncélerődben. Aztán 1914 szeptemberében, ahogy a cári csapatok körbezárták az erődöt, elapadtak a hírek. Az élet azonban ment tovább. A csehek söröztek, a magyarok boroztak. Ezek az alkalmak voltak csak, ahol hírmorzsákhoz jutottak. Élelemben sem volt hiány, felkészülten várták az ostromot. Ellátmányuk elegendő volt három-négy hónapra is, de a bizonytalanság többet ártott, mint az időnként becsapódó lövedékek. Ezen az sem segített, hogy német és lengyel nyelven hírlevél járt körbe. A lengyelek a szabadságuk visszaszerzéséért harcoló bajtársaiknak tekintették a magyarokat. Apám büszke volt erre, erőt adott neki. Volt egy lengyel barátja, akivel minden héten

találkoztak. A magyar huszár és a lengyel ulánus része volt az utolsó békés hétköznapiaknak az erődben. Kikötötték a lovaikat a posta előtt, és megbeszélték a világ dolgait. A lengyel tört magyarsággal fordította a Wiadomości wojenne kiadványban megjelenő cikkeket. A magyar királyi 23. gyaloghadosztály tiszti-étkezdéjében arra jutottak, hogy jó lenne a magyar nyelvű katonákat is tájékoztatni a lassan csordogáló hírekből. Apám is úgy vélte, neki is megér négy fillért, ha friss olvasnivalót kap. Az első Tábori Újságot haza is küldte. Még én is olvastam elemi iskolásként az ajánlót, amelyben így írtak a megjelenés fontosságáról: „...az első magyar lap, hogy hírt adjon nekünk mindarról, ami minket érdekel. Fogadjátok szívesen ezt a lapot és úgy viseljétek magatokat, hogy ennek a lapnak minden száma a magyar dicsőségről adhasson hírt. Úgy viseljétek magatokat, hogy ha majd a mi magyar zászlónkat Fújja a szél, Fújja, hazafelé fújja, akkor elvisszük magunkkal ezeket a lapokat, mint a mi hűséges magyar szívünk, katonai erényeink tanújelét.” Ez a cikk is itt van a tárcában. Talán azért tette bele apám, mert nagyon szerettem ezt a részt. Apám büszke magyar volt és büszke huszár. Van is egy régi fotó róla, amit a lengyel barátjának köszönhetett, mikor a lovával átugrik egy akadályon. Egy volt a százezerből, a többségében magyar katonából, aki harcolt a várost bekerítő orosz túlerővel szemben. Nem tűnt ez az első napokban áldozatnak. Valahol mindenki várta a háborút. Nem a halált várták, a háborút. Arra senki sem gondolt, hogy gyász lesz és nyomorúság, hogy széthullik darabokra az ország, és utána még a magyarságunkért, az egyéni szabadságunkért is küzdeni kell. A huszár ló nélkül, a katona harc nélkül nem értelmezhető. Korzó, kávéház, arany templomgömb, szépasszony-dámák, pezsgőző huszártisztek, cukrászda azt a látszatot keltette, hogy szép-szép az élet, de egyhangú és unalmas. A katonaság férfias dolog. Apám azt mondta, nehéz úgy ölni, hogy előtte még egy csirke nyakát sem vágta át az ember. A csirkenyak-eltávolítás, a kifolyó vértől való undor, félelem egész életében elkísérte.

Akinek nem volt legalább három hónapra elegendő élelme, azt elküldték a várból. A többiek berendezkedtek a védelemre. Az erődök körül négy-öt sor erős cölöpöt jó mélyen levertek a földbe, aztán össze-vissza fonták őket szögesdróttal. Ez jobban feltartóztatta az ellenséget, mint tíz lövészárók. Farkasvermeket készítettek: hegyes karókat ástak a közepébe, és azokat egész ágakkal fedték be. Az ágakból volt bőven, mert az erőd körül elterülő erdőt tarra vágták, hogy figyelhessék az ellenség mozgását. Ha beleesett a lovas a verembe, a karók felnyársalták a lovát. Hosszas vergődés után múltak ki,

hacsak a gazdájuk, ha túlélte az esést, nem lőtte fejbe. Az orosz lovak vére-
nek is ugyanolyan szaga van, mint a magyar lovaknak, állapította meg apám
borzongva, ha háborús élményeiről beszélt. Az erőd mégsem volt elzárva a
külvilágtól, mert a távíró útján állandóan érintkezett a főhadiszállással. Az
innen érkező hírek rendre megjelentek a Tábori Újságban. Az orosz csapatok
megérkeztek az erőd alá, és szoros gyűrűt vontak a védelmi állások köré. Az
ostrom három héttel az újság megjelenése előtt kezdődött, de hiába próbál-
kozott az ellenség, egyetlen erődöt sem sikerült bevenniük. Október 8-án
második rohamra került sor észak felől, de az oroszoknak még a lövészárko-
kig sem sikerült eljutniuk. Rettenetes veszteségeik voltak. A harcnak vége
volt, de nem követte kirobbanó öröm a győzelmet, mert mindenki érezte, a
béke rövid, mint a tábori fényképész vakujának villanása. Apám szeretett
volna hazajutni, de a körülmények ezt nem tették lehetővé. Ezért postára
adta a Tábori Újság néhány számát és azt a fotót, amelyet a lengyel barátjától
kapott. Azt írta, sokat gondol az otthoniakra. Erzsinek, akit én már nem
ismertem, üzenete: *„Örüljön, hogy nem keltek egybe, mert jobb gyűrűs meny-
asszonyként megőzvegyülni, mint feleségként.”*

Vagonszámra érkezett az ellátmány a városba, de nem tudták feltölteni
a készletet. Erősítés is érkezett. Alföldi parasztyereknek, az egyik naplójá-
nak részlete apámnál maradt. Azt is sokat forgattam a számúzetésben. Most
is itt van a kezemben, de nehezen olvasható a kézírás: *„Másodjára indul-
tam harcba. 5 nap meg 5 éjjel mentem és akkor kiszálltunk egy állomásnál.
Kaptunk teát és onnét mentünk egy kis városba. Ott megszálltunk egy kis
szállodában. Úgy feküdtünk egymáson mint a birka a hodályban, mert igen
szoros volt a hely. Másnap reggel összeszedtük a jó komáinkat és vettünk
egy kis rumot és megittuk. Ekkor vettünk egy pár zsemlet is és megettük,
hogy könnyebben mehessünk a hosszú útnak... Vásároltunk egy fél liter ru-
mot és egy pár szivart. Úgy gondoltuk, már nem jutunk többet haza, mert
már elment tőlünk a jó világ. Eljött a reggel és indultunk a nehéz utunkra.
Reggel nyolc órakor felcihelődtünk. Aznap vagy negyven kilométer várt
ránk. Igen nehéz volt a hátizsák. Húzta a vállam négy konzerv, három öltő
fehér ruha, egy porció cibak, fél liter pálinka, három lábravaló, két töröl-
köző, egy hóing, kétszáz töltény, egy pokróc, egy pár bakancs, egy fegyver-
derékszíj, három komiszkenyér. Egy bakának a felszerelése. Ezt kell éjjel-
nappal hordani. Elég ezzel megtenni naponta harminc kilométert. Háborús
időben menetelésre megteszi a jó és a rossz út is. Sokan bámultak minket, ha
lakott helyre értünk és mindig biztattuk egymást, hogy meghálunk abba a*

faluban, mert már a nap az ég szélén volt, mikor odaértünk. De bizony mi nem maradtunk, hanem kaptunk egy kis kosztot, tíz perc pihenőt. Merítettünk egy kulacs vizet, és egy kicsit falatoztunk. Onnét indultunk útnak, mert nem maradhattunk tovább. Este tíz órára egy másik faluba értünk. Az utcán leültünk, vártunk a sorunkra, hogy elkvártélyozzanak. A meneteléstől nagyon kimelegedtünk, így a hidegben nagyon felfáztunk, mert csak sokára helyeztek el bennünket. Kezdtünk már bosszankodni, mert szomjasak és éhesek voltunk. Az utcán csordogált valami víz, mentünk volna oda inni, de nem engedték. Azt mondták, bajunk lesz attól a víztől. Bementünk a kvártélyba, ott ittunk jó vizet a kútból. Annyira elfáradtunk, hogy már senkinek se volt kedve elmenni a vacsoráért. El voltunk ázva, engem a hideg is kiveret. A hely igen szűknek bizonyult, nyolcan voltunk egy kis házban. Úgy feküdtünk a földön mint a koszos malacok: egymáson voltunk, mégis majd megfagytunk. Így pihentünk egy pár órát, és akkor szóltak, hogy felkelni, mert megyünk tovább megint. Elindultunk a faluvég felé. Ott kaptunk egy kenyeret az útra, aztán meneteltünk tovább. Megint magunk mögött hagytunk harminc kilométert, éjjel tíz óra volt, mire elkvártélyoztak bennünket. A kis szobában volt egy sifon és egy kályha. A kályhába tüzet raktunk és levetettük a bakancsot, megszárogattuk a kapcát és a lábunkat befagygyúztuk. Száraz kapcát húztunk a bakancsba, és a jó melegben felöltöztünk, úgy pihentünk egy óra hosszát. Itt már úgy aludtunk mint a nyúl, éberen, mert fegyverropogás is hallatszott a távolból. Ekkor már nagyon izgatottak voltunk, reggel pedig indultunk szomorú utunkra...

Az első ostrom október 10-én ért véget. Az ellenség vesztesége 10 ezer halott, sebesült és eltűnt volt. A védők 3-4 ezer embert vesztek. A huszároknak nem sok része volt a sikerben, a tüzéségé és a honvédeké volt a főszerep. Az erőd olyanra változott, mint a mesebeli kisgömböc, mindent elnyelt. Hiába azonban a több mint kétszáz vonat muníció és élelmiszer, még ugyanennyi kellett volna ahhoz, hogy a fejük se fájjon. Az oroszok elvágták az erődítménybe vezető utánpótlási vonalakat, így az erődítménybe nagyobb ellátmányt már nem tudtak bejuttatni. A sereg készletei lassan csökkenni kezdtek. Ráadásul beköszöntött a tél. Ítéletidő volt ez embernek, állatnak egyaránt. Igazán nem is volt ostrom, csak idegőrlő várakozás. Apámék ki-ki törtek, de nem volt áttörés ezekben a próbálkozásokban, és az ereje is fogyott ezeknek a kísérleteknek. Az erődön kívül nem volt fedezék, nem volt hova rejtőzni a lovas huszárnak. Hiányzott az ősszel kiirtott erdő. Apámék kék atillájukban, és piros nadrágjukban és csákójukban jó

célpontot nyújtottak az ellenségnek. Vakmerőségük miatt vörös ördögöknek nevezeték őket. Apám azt mondta, soha olyan közel nem került a muszkához, mint januárban az egyik kitöréskor. A lovas feléje sújtott, ő elhajolt, de az ellenség kardjának pengéje megállt a hajtókánál, ő pedig visszavágott és elmetszette az ellenség nyakát, amiből ömlött a vér. Apám először a meleget érezte csak, aztán a vér szagát. Azt mondta nekem mindig, hogy a vérnek szaga van, higgyem el. Más szaga van a csirke, disznó, és az ember vérenek. Másnap olvasta Gyóni Géza versét a Tábori Újságban. Erre büszke volt, hogy együtt voltak fogságban. Csak sajnálta, hogy olyan hamar meghalt, pedig a versei erőt adtak.

VARSÓ FELÉ....

Varsó felé lovas csapat léptet, –
Táncos lovak, daloló legények.
Nóta között vidáman meséznek.
– Hová, háová, ragyogó vitézek?
– Varsó fölött piros az ég alja,
Kesely lovunk odavisz hajnalra.
S mire a nap hetedszer lenyugszik,
Varsovában nem isznak több vutkit.
– Sok a muszka, mint a sáskafészek –
Győzitek-e, gyönyörű vitézek?
– Ha nem győzzük, sose lesz itt béke;
Ha nem győzünk, a világnak vége.
A többi már karabélyunk dolga,
Mert a magyar nem lehet rabszolga!
...Varsó felé lovas csapat léptet,
Ösztövérló, halovány legények.
Egyik nem szól, a másik meg hallgat,
Hátuk mögött sirnak a siralmak.
Csigázott ló csigamódra lépked.
– Hová, háová, szomorú legények?
– Varsó fölött piros az ég alja,
Odakerget rabtartónk hatalma.
Rabló utra a főrablók kerget,
Ki lovunkról lelopta a nyeretget.

Győzelemre is hajszol a hóhér,
Aki otthon láncra ver egy szóér.
Szembe velünk csupa szabad népek,
Hogy vernénk le ilyen ellenséget?
Ha minket ver, ugye lovam, Votka,
Mi már ahhoz hozzá vagyunk szokva....

Apám csodálkozott, hogy ez a vers megjelenhetett, de a cenzornak sem terjedhet ki mindenre a figyelme. Az ellátmány gyorsan apadt. Az erődparancsnokság elrendelte a fejadagok csökkentését. A kenyéradag a harmadára csökkent. A hideg, a tél és az éhség tovább gyengítette az embereket. A katonák sorra megbetegedtek, és egyre többen szöktek haza. Elrendelték a lovak levágását. Apám saját kezűleg lőtte agyon az övét. Kérte a felettesét, engedje meg neki, hogy levehesse a huszáregyenruhát, és a honvédek csukaszürke egyenruháját ölthesse magára. Nem akart huszárként szolgálatot teljesíteni ló nélkül a lövészárokban egy gyalogsági ásóval a kezében. 10000 lovat öltek le. A vérük patakokban folyt a köveken, vagy átáztatta a földet. A hideg miatt sokáig lehetett érezni a sáros vér szagát. Most az erődben lévő lovak felét gyilkolták le. A védők helyzete a tél vége felé már kilátástalanná vált, az élelmiszerellátás szinte megszűnt, az emberek csalódottak voltak és reménytelennek látták a jövőt, de március tizenötödike után néhány nappal még egy kitörési kísérletet tettek. Apám azt mondta, hiányzott a ló. A lövészárkot egy-egy deckung szakította meg, amely védelmet nyújtott a puskagolyók és a repeszek ellen. Ők hordták hozzá fel a deszkát meg jó erős fákat tetőnek. A deckungra azért kellett tető, hogy ha esik, legalább ne ázzanak meg. Vittek bele szalmát is, hogy alábújhassanak. Le-leültek a két kezükkel épített fedezékbe, mert kimerültek. Apámat azonban nem fogta a hely, mert olyan hideg szél kezdett el fújni a réseken, hogy majd megfagytak. Mégsem a hideg jelentette a legnagyobb veszélyt. Az mentette meg az életét, hogy kijött cigarettázni, és messze sétált a fedezékétől, mert a deckungot egy gránát telibe kapta. Apám látta, már úgysem segíthet a többiekben, elkezdett futni. Összeütközött egy emberrel a lövészárokban, akit ugyanúgy elborított a sár tetőtől talpig, mint őt. Mondta neki, menjen a jobb szárny felé, és akkor megszólalt a másik, hogy ő ruszki. Apámnak elakadt a lélegzete. Menekülni akart, de hanyatt esett. A ruszki meg odaugrott. Felsegítette, de nem bántotta. Aztán arrébb jött. Ott már nagyon lőttek: elől és hátul is. Szem elől tévesztették egymást. Apám leült a sárba, és

így volt reggelig. Annyi halott volt rajta a végén, hogy alig bírta magát. Akkor kezdték a túlélőket a cáriak bekeríteni, de nem sikerült nekik, mert a tüzéség közékük lőtt az ágyúval. Úgy hányta fel őket, a gránát csak úgy repült a levegőbe, ők meg fejvesztve menekültek visszafelé. A ruszlik pergő puskatüze miatt kénytelenek voltak apámék is visszavonulni az erődbe. Ötezer halottat hagytak hátra. Azt szajkózta, ha felöntött a garatra: „Engem nem szeretett a jó Isten, azt akarta, hogy szenvedjek. Pedig milyen szép halál lett volna? Bumm! És kész!”

